

M. TVLLII CICERONIS

AD

Q V I R I T E S
POST REDITVM

ORATIO, SEPTIMA ET VICESIMA.

QVOD precatus a Jove Optimo Maximo, I ceterisque diis immortalibus, sum, Quirites, I eo tempore, cum me, fortunasque meas pro vestra incolumitate, otio, concordiaque devovi, ut si meas rationes umquam vestræ saluti anteposuissem, sempiternam pœnam sustinerem, mea voluntate susceptam: sin & ea, quæ ante gesseram, conservandæ civitatis causa gessissem, & illam miseram profectionem vestræ salutis gratia suscepissem, ut, quod odium scelerati homines & audaces in rempublicam & in omnes bonos conceptum jamdiu continerent, id in me uno potius, quam in optimo quoque, & in universa republica deficeret: hoc si animo in

vos, liberosque vestros fuissē, ut aliquando vos, patres conscriptos, Italiamque universam, memoria mei, misericordia, desideriumque teneret: ejus devotionis me esse convictum iudicio deorum immortalium, testimonio senatus, consensu Italiæ, confessione inimicorum, beneficio divino, immortalique vestro, maxime lætor, Quirites. Etsi homini nihil est magis optandum, quam prospera, æquabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitæ sine ulla offensione cursu: tamen, si mihi tranquilla & placata omnia fuissent; incredibili quadam, & pæne divina, qua nunc, vestro beneficio, fruor, lætitiæ voluptate caruissē. Quid dulcius hominum generi a natura datum est, quam sui cuique liberi? mihi vero, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita sunt mea cariiores. tamen non tanta voluptate erant suscepti, quanta nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit umquam jucundius, quam mihi meus frater. non tam id sentiebam, cum fruebar, quam tunc, cum carebam; & posteaquem vos me illi, & mihi eum reddidistis. Res familiaris sua quemque delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ,

plus mihi nunc voluptatis afferunt, quam tunc incolumes afferebant. Amicitiae, consuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies festi, quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quam fruendo. Jam vero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia vestra, quamquam mihi semper clarissima visa sunt, tamen ea nunc renovata, illustriora videntur, quam si obscurata non essent. Ipsa autem patria, dii immortales! dici vix potest, quid caritatis, quid voluptatis habeat! quæ species Italiae! quæ celebritas oppidorum! quæ forma regionum! qui agri! quæ fruges! quæ pulchritudo urbis! quæ humanitas civium! quæ reipublicæ dignitas! quæ vestra majestas! quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. Sed tamquam bona valitudo jucundior est eis, qui e gravi morbo recreati sunt, quam qui numquam ægro corpore fuerunt; sic ea omnia desiderata magis, quam assidue percepta, delectant. Quorsum igitur hæc disputo? quorsum? ut intelligere possitis, neminem umquam tanta eloquentia fuisse, neque tam divino atque incredibili genere dicendi, qui vestrorum magnitudinem, multitudinemque

beneficiorum, quæ in me, fratremque meum, & liberos nostros contulistis, non modo augere, aut ornare oratione, sed enumerare, aut consequi possit. A parentibus, id quod necesse erat, parvus sum procreatus: a vobis natus sum consularis. Illi mihi fratrem, incognitum, qualis futurus esset, dederunt: vos spectatum & incredibili pietate cognitum reddidistis. Rempublicam illis accepi temporibus eam, quæ pæne amissa est; a vobis jam recuperavi, quam aliquando omnes unius opera servatam judicaverunt. Dii immortales mihi liberos dederunt; vos reddidistis. Multa præterea a diis immortalibus optata consecuti sumus. nisi vestra voluntas fuisset, omnibus divinis muneribus caruissemus. Vestros denique honores, quos eramus gradatim singulos affecti, nunc a vobis universos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantum diis immortalibus, quantum vobismetipsis, tantum hoc tempore uni populo Romano debeamus.

6 Nam, cum in ipso beneficio vestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim: tum in studiis vestris tanta animorum declarata est voluntas, ut non solum

calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse videamini. Non enim pro 3 meo reditu, ut pro P. Popillii, nobilissimi hominis, adolescentes filii, & multi præterea cognati atque affines deprecati sunt: non, ut pro Q. Metello, clarissimo viro, jam spectata ætate filius, non L. Diadematus, consularis, summa auctoritate vir, non C. Metellus, censorius, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat, non fororum filii, Luculli, Servilii, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli reditu vobis ac patribus vestris supplicaverunt. Quodsi ipsius summa dignitas, maximæque res gestæ non satis valerent; tamen filii pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor, majorum natu lacrymæ populum Romanum movere poterant. Nam C. Marii, qui post illos veteres clarissimos consulares, vestra, patrumque memoria, tertius ante me consularis, subiit indignissimam fortunam præstantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio. Non enim ille deprecatione rediit; sed in discessu civium, exercitu se, armisque revocavit. Me autem nudum a propinquis, nulla cognatione

munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pisonis, generi mei, divina quædam & inaudita pietas atque virtus, fratrisque mei, miserrimi atque optimi, quotidianæ lacrymæ, fordesque lugubres a vobis deprecatæ sunt. Frater erat unus, qui suo squalore vestros oculos inflecteret; qui suo fletu desiderium mei, memoriamque renovaret; qui statuerat, Quirites, si vos me sibi non reddidissetis, eandem subire fortunam; & tanto in me amore exstitit, ut negaret fas esse, non modo domicilio, sed ne sepulcro quidem se a me esse sejunctum. Pro me præsentem senatus, hominumque præterea viginti millia vestem mutaverunt: pro eodem absente unius squalorem, fordesque vidistis. Unus hic, qui domi, qui in foro posset esse, mihi pietate filius, inventus est beneficio parens, amore idem, qui semper fuit, frater. Nam conjugis miseræ squalor & luctus, atque optimæ filiæ mœror assiduus, filiique parvi desiderium mei, lacrymæque pueriles, aut itineribus necessariis, aut magnam partem tectis ac tenebris continebantur. Quare hoc majus est vestrum in nos promeritum, quod non

multitudini propinquorum, sed nobismetipsis nos reddidistis.

Sed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meam non affuerunt; sic, illud, quod mea virtus præstare debuit, adjuutores, auctores, hortatoresque ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longe superiores omnes hac dignitate, copiaque superarem. Numquam de P. Popillio, clarissimo atque fortissimo viro; numquam de Q. Metello, nobilissimo & constantissimo cive; numquam de C. Mario, custode civitatis atque imperii vestri, in senatu mentio facta est. Tribunitiis [superiores] illi rogationibus, nulla auctoritate senatus sunt restituti. Marius vero non modo non a senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marii, sed exercitus atque arma valuerunt. at de me ut valeret, semper senatus flagitavit: ut aliquando perficeretur, cum primum licuit, frequentia atque auctoritate perfecit. Nullus in eorum reditu motus municipiorum & coloniarum factus est. At me in patriam ter suis decretis Italia cuncta revocavit. Illi, inimicis interfectis,

magna civium cæde facta, reducti sunt. ego
 iis, a quibus ejectus sum, provincias ob-
 tinentibus, inimico autem optimo viro &
 mitissimo, altero consule referente reductus
 sum; cum is inimicus, qui ad meam per-
 niciem vocem suam communibus hostibus
 præbuisset, spiritu duntaxat viveret, re qui-
 dem infra omnes mortuos amandatus es-
 5 set. Numquam de P. Popillio L. Opimius,
 21 fortissimus consul, numquam de Q. Me-
 tello non modo C. Marius, qui erat inimi-
 cus, sed ne is quidem, qui secutus est,
 M. Antonius, homo eloquentissimus, cum
 A. Albino collega senatum ac populum est
 cohortatus. at pro me superiores consules
 semper, ut referrent, efflagitati sunt; sed
 veriti sunt, ne gratiæ causa facere videren-
 tur, quod alter mihi affinis erat, alterius
 causam capitis receperam: qui provincia-
 rum foedere irretiti, totum illum annum
 querelas senatus, luctum bonorum, Italiæ
 gemitum pertulerunt. Kalendis vero Janua-
 rii, posteaquam orba respublica consulis fi-
 dem, tamquam legitimi tutoris, implora-
 vit, P. Lentulus, consul, parens, deus sa-
 lutis nostræ, vitæ, fortunæ, memoriæ, no-
 minis, simulac de solemni religione retulit,
 nihil

nihil humanarum rerum sibi prius, quam de me agendum iudicavit. Atque eo die¹² confecta res esset, nisi is tribunus plebis, quem ego maximis beneficiis quaestorem consul ornaveram, cum & cunctus ordo, & multi eum summi viri orarent, & Cn. Oppius focer, optimus vir, ad pedes ejus flens jaceret; noctem sibi ad deliberandum postulasset: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, sed, ut patefactum est, in augenda mercede consumpta est. Postea res acta est in senatu alia nulla; & cum variis rationibus impediretur, voluntate tamen perfecta senatus, causa ad vos mense Januario deferbatur. Hic tantum interfuit inter me, &¹³ inimicos meos. Ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriarique vidissem: cum intelligerem, veteres ad spem cædis Catilinæ copias esse revocatas; cum viderem, ex ea parte homines, cujus partis nos vel principes numerabamur, partim quod mihi inviderent, partim quod sibi timerent, aut proditores esse, aut desertores salutis meæ: cum duo consules, emti pactione provinciarum, auctores se inimicis reipublicæ tradidissent: cum

egeſtatem , avaritiam , libidines ſuas viderent expleri non poſſe , niſi me conſtrictum domeſticis hoſtibus dediffent : cum ſenatus , equitesque Romani flere pro me , ac , mutata veſte , vobis ſupplicare ediſtis atque imperiis vetarentur : cum omnium provinciarum pactiones , cum omnia cum omnibus ſœdera , reconciliations gratiarum , ſanguine meo ſancirentur : cum omnes boni non recuſarent , quin vel pro me , vel mecum perirent : armis decertare pro mea ſalute nolui , quod & vincere & vinci lu-
14 ctuoſum reipublicæ fore putavi . At inimici mei , menſe Januario cum de me ageretur , corporibus civium trucidatis , flumine ſanguinis meum reditum intercludendum putaverunt . Itaque cum ego abſui , eam rempublicam habuiſtis , ut æque me , atque illam , reſtituendam putaretis . Ego autem , in qua civitate nihil valeret ſenatus , omnis eſſet impunitas ; nulla judicia , vis & ferrum in foro verſarentur : cum privati ſe parietum præſidio , non legum tuerentur : tribuni plebis , vobis inſpectantibus , vulnerarentur , ad magiſtratum domos cum ferro & facibus iretur , conſulis faſces frangerentur , deorum immortalium templa

incenderentur; rempublicam esse nullam putavi. Itaque neque, republica exterminata, mihi locum in hac urbe esse duxi; nec, si illa restitueretur, dubitavi, quin me secum ipsa reduceret. An ego, cum mihi¹⁵ esset exploratissimum, P. Lentulum proximo anno consulem futurum, qui illis ipsis reipublicæ periculosissimis temporibus ædilis curulis, me consule, omnium meorum consiliorum particeps, periculorumque socius fuisset; dubitarem, quin is me, confectum consularibus vulneribus, consulari medicina ad salutem reduceret? Hoc duce, collega autem ejus, clementissimo atque optimo viro, primo non adversante, post etiam adjuvante, reliqui magistratus pæne omnes, fuerunt defensores salutis meæ. ex quibus excellenti animo, virtute, auctoritate, præsidio, copiis, T. Annius & P. Sextius, præstanti in me benivolentia & divino studio exstiterunt. eodemque P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentissimus senatus, uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam, quibus potuit, verbis amplissimis ornavit; salutem vobis, municipiis, coloniisque omnibus commendavit. Ita me nudum a propinquis, 16

nulla cognatione munitum, consules, prætores, tribuni plebis, senatus, Italia cuncta, semper a vobis deprecata est: denique omnes, qui vestris maximis beneficiis, honoribusque sunt ornati, producti ad vos ab eodem, non solum ad me conservandum vos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatores
7 fuerunt. Quorum princeps ad cohortandos vos, & ad rogandos fuit Cn. Pompejus, vir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, virtute, sapientia ac gloria princeps: qui mihi unus uni privato amico eadem omnia dedit, quæ universæ reipublicæ, salutem, otium, dignitatem. Cujus oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum vos docuit, meis consiliis rempublicam esse servatam, causamque meam cum communi salute conjunxit; hortatusque est, ut auctoritatem senatus, statum civitatis, fortunas civis bene meriti defenderetis: tum in perorando posuit, vos rogari a senatu, rogari ab equitibus Romanis, rogari ab Italia cuncta: denique ipse ad extremum pro mea vos salute non rogavit solum, verum
17 etiam obsecravit. Huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem

homini debere vix fas est. Hujus consilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem vos secuti, in eo me loco, in quo vestris beneficiis fueram, iisdem centuriis, quibus collocaratis, reposuistis. Eodem tempore audistis eodem ex loco summos viros, ornatissimos atque amplissimos homines, principes civitatis, omnes consulares, omnes prætorios, eadem dicere, ut omnium testimonio per me unum rempublicam conservatam esse constaret. Itaque cum P. Servilius, gravissimus vir & ornatissimus civis, dixisset, opera mea rempublicam incolumem magistratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem sententiam ceteri. Sed audistis eo tempore clarissimi viri non solum auctoritatem, sed etiam testimonium, L. Gellii: qui, quia suam classem attentatam magno cum suo periculo pæne sensit; dixit in concione vestra: *Si ego consul, cum fui, non fuisset, rempublicam funditus interituram fuisse.*

En ego tot testimoniis, Quirites, hac auctoritate senatus, tanta consensione Italiae, tanto studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus ceteris magistratibus, deprecante Cn. Pompejo, omnibus

hominibus faventibus, diis denique immortalibus, frugum ubertate, copia, vilitate, reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reipublicæ restitutus, tantum vobis, quantum facere possum, Quirites, pollicebor: primum, qua sanctissimi homines pietate erga deos immortales esse solent, eadem me erga populum Romanum semper fore; numenque vestrum æque mihi grave & factum, ac deorum immortalium in omni vita futurum: deinde, quoniam me in civitatem respublica ipsa reduxit, nullo me loco rei-
19 publicæ defuturum. Quodsi quis existimat, me aut voluntate esse mutata, aut debilitata virtute, aut animo fracto, vehementer errat. mihi, quod potuit vis & injuria, & sceleratorum hominum furor detrahere, eripuit, abstulit, dissipavit: quod viro forti adimi non potest, id manet & permanebit. Vidi ego fortissimum virum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis, quasi aliqua fatali necessitate, non solum cum his, qui hæc delere voluissent, sed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen vidi, cum esset summa senectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, sed confirmato atque renovato.

Quem egomet dicere audivi; tum se fuisse ²⁰
 miserum, cum careret patria, quam ob-
 sione liberavisset; cum sua bona possideri
 ab inimicis ac diripi audiret; cum adolescen-
 tem filium videret ejusdem socium calami-
 tatis; cum in paludibus demersus, con-
 cursu ac misericordia Minturnensium cor-
 pus ac vitam suam conservasset; cum parva
 navicula trajectus in Africam, quibus regna
 ipse dederat, ad eos inops, supplexque ve-
 nisset; recuperata vero sua dignitate, se
 non commissurum, ut, cum ea, quæ ami-
 serat, sibi restituta essent, virtutem animi
 non haberet, quam numquam perdidisset.
 Sed hoc inter me atque illum interest;
 quod ille, qua re plurimum potuit, ea ipsa
 re inimicos suos ultus est, armis; ego,
 qua consuevi, utar: quoniam illi arti in
 bello ac seditione locus est; huic in pace at-
 que otio. Quamquam ille animo irato ni- ²¹
 hil nisi de inimicis ulciscendis agebat; ego
 de ipsis inimicis tantum, quantum mihi res-
 publica permittet, cogitabo. Denique, Qui- ⁹
 rites, quoniam me quatuor omnino genera
 hominum violarunt: unum eorum, qui odio
 reipublicæ, quod eam ipsis invitis conser-
 varam, mihi inimicissimi fuerunt: alterum,

qui per simulationem amicitiae, nefarie pro-
 diderunt: tertium, qui, cum propter iner-
 tiam suam eadem assequi non possent, invi-
 derunt laudi & dignitati meae: quartum,
 qui, cum custodes reipublicae esse deberent,
 salutem meam, statum civitatis, dignitatem
 ejus imperii, quod erat penes ipsos, ven-
 diderunt: sic ulciscar genera singula, quem-
 admodum a quibusque sum provocatus; ma-
 los cives, rempublicam bene gerendo; per-
 fidios amicos, nihil credendo, atque omnia
 cavendo; invidios, virtuti & gloriae ser-
 viendo; mercatores provinciarum, revocan-
 do domum, atque ab iis provinciarum ra-
 22 tionem repetendo. Quamquam mihi majori
 curae est, quemadmodum quidem vobis,
 qui de me estis optime meriti, gratiam re-
 feram, quam, quemadmodum inimicorum
 injuriis, crudelitatemque persequar. Et-
 21 enim ulciscendae injuriae facilior ratio est,
 quam beneficii remunerandi, propterea quod
 superiorem esse contra improbos, minus est
 negotii, quam bonis exaequari: tum etiam
 ne tam necessarium quidem est, male me-
 ritis, quam optime meritis, referre quod
 23 debeas. Odium vel precibus mitigari po-
 test, vel temporibus reipublicae, communique

utilitate deponi, vel difficultate ulciscendi teneri, vel vetustate sedari. bene meritos quin colas, nec exorari fas est, nec id reipublicæ repetere utcumque necesse est, neque est excusatio difficultatis, neque æquum est, tempore & die memoriam beneficii definire. Postremo qui in ulciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur: at gravissime vituperatur, qui in tantis beneficiis, quanta vos in me contulistis, remunerandis est tardior; neque solum ingratus, quod ipsum grave est, verum etiam impius appelletur necesse est. [Atque in officio persolvendo dissimilis est ratio pecuniæ debitæ; propterea quod pecuniam qui retinet, non dissolvit; qui reddidit, non habet; gratiam & qui retulit, habet; & qui habet, dissolvit.] Quapropter IO memoriam vestri beneficii colam benivolentia sempiterna, non solum dum anima spirabo mea, sed etiam cum mortuo monumenta vestri in me beneficii permanebunt. In referenda autem gratia hoc vobis promitto, semperque præstabo, mihi neque in consiliis de republica capiendis, diligentiam; neque in periculis a republica propulsandis, animum; neque in sententia

simpliciter referenda, fidem; neque in hominum voluntatibus pro republica lædendis, libertatem; nec in perferendo labore, industriam; nec in vestris commodis augendis, gratam animi benivolentiam de-
25 futuram. Atque hæc cura, Quirites, erit infixæ animo meo sempiterna, ut, cum vobis, qui apud me deorum immortalium vim & numen tenetis, tum posteris vestris, cunctisque gentibus dignissimus ea civitate videar, quæ suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragiis judicavit.

